

Габдулла Тукай

Безнең милләт үлгәнме, эллә йоклаган гынамы?

Һәртөрле мәхәррирләр вә ярты мәхәррирләр милләтемез үлгән вә яки йоклаган дип язалар. Вакыйгъдә¹ безнең милләт үлгән үкмә, эллә йоклаган гынамы? Әгәр милләтне йоклаган дисәк, дөнья көпчәгенең бу кадәр дәбердәп әйләнүенә, вә башка милләтләрнең эллә нинди каты вә йөрәк яргыч тавышлануларына уянырга кирәк иде.

Чөнки йокының, элбәттә, элбәттә, бер чиге булырга кирәк. Бәр тәкъдир² милләтемез үлгән булса, без, үлгән милләтнең башы очында бер кәгазь кисәге булган гәзитәләр шыгырдатып, аны уята алымызы? Болай булгач, безнең гәзитәләр укымакымыз үлгән милләт, рәхмәтуллаһи ғаләйхи³ рухына ясин шәриф укуга гына охшап калмасмы? Әллә милләтнең йокысы Гозәр пәйгамбәр йокысы кеби микән? Әллә Мәксәлмина, Мәслина, Дәбернуш, Шаднуш, Кәфәштатыюшлар йокысы кеби микән? Соң ничек икән?

Минем уемча, болай булырга кирәк: борын заманда безнең милләт, үзенең иптәшләре вә аркадашлары булган башка милләтләр илә, фәкыйрь генә, тыныч кына, қүңелсез генә яшәгән. Берничә гасырлар безнең милләт алар илә казандаш һәм чәйдәш булып, барчасы бергә, ачлы-туклы гына булса да, тыныч кына, тату гына гомер иткәннәр. Шулай тыныч кына торганда, ни хикмәттәндер башка милләтләр, һәрберсе бер Сөләйман мөлкен алып, үзләренә жилләрне, парларны, утларны, һаваларны хезмәтче иткәннәр; һәртөрле җан-җанвар, кош-кортларны мөсәххәр⁴ иткәннәр, хәтта тәхеткә утырып, қүкләрдә очып, су төпләрендә балыклар илә бергә йөри башлаганнар. Безнең милләт, мискин, шул вакытта йоклаганмы, ни эшләгәндер, мин анысын белмим, ләкин безнең милләт баяғы иптәшләренең кисәктән генә болай ук югары китүләренә тәкать тота алмаган, дәрхаль⁵ һуши китең еғылган; «Сагълук» китбыңча әйтсәм, мөгаммә ғаләйхи⁶ булган. Менә шул ятудан безнең милләт һаман да ятадыр.

Соң инде аны ничек һушина китеңик?

Бу тугъыда минем фикре касыйрем⁷ болай дип әйтә: без ул милләткә әдәбият гөл-сулары сибиқ, гәзитә мәрвәхәләре (веерлары) илә йомшак жил истерик һәм авызына иттихад вә иттифакъ⁸ сулары салыйк; җан рәхәте булган музыкалар илә дәртләндөрик, хәтта рәсемнәр илә милләтнең үз сурәтен үзенә құрсәтик; тәмам күзе ачылсын, дүрт ягына карансын, гакылың җыйсын; шуннан соң бу вәгазыләрне сөйлик: «И бичара милләт, син ул иптәшләреңнән курыкма. Аларның ҳәленә исен қитмәсен; әгәр алар әшләгәнне әшләсән, алар құргәнне құрсән, алар белгәнне белсән, син дә алар дәрәжәсәнә менә аласың; Аллаһы Тәгаләнен рәхмәтө һичкемгә хас түгелдер⁹, һәм бу галәм – галәмел-әсбабтыр¹⁰ һәм дә ялан сөйләмәсе мөхаль вә мәмнугъ¹¹ булган мөхбирие садыйк¹² әфәндемез дә: «Кеше тырышса, табар», – боермышлардыр. Тырышкан вә тырмашкан вакытларында синен бабаларың булган Багдад вә Әндалес әналисе¹³ бик каты тәрәкъкий иттеләр¹⁴. Аларны құргәндә башка милләтләр, синен кеби, һушлары китең еғылалар иде...»

Менә бу сүзләр илә милләтне җуатып, милләтнең һуши китең, гакылсыз ятканда, милләтне ашаган, кабыргаларын тишкән оятсыз ак башлы каргаларны, кәкре башлы, яшел яки сары гәүдәле Бохара козғыннарыны қуып җибәрик. Тагы да ул кортлар вә ул козғыннарың милләтне ни рәвештә ашаганнарын рәссамнар хезмәтө илә милләтнең үзенә құрсәтик, милләтне аларга каршы ачуландырыйк, чәвләрен аягүрә торғызыйк; борынгы қышлан әшләре өчен милләт аларны аяк астына салып изсен, һич дөньяга кильмәгән кеби итсен; каргаларны муеннынан қысып, борынгы ашаганнарын карылдатып чыгарсын; шулай бит! Андин соң Бохара чапаны әченә төрелгән хәйләкәр төлkelәрне чапан җиценнән өстерәп, көзге каршысына китеңик; көзгегә каршы авызларын каерып ачыйк та милләткә көзгедән канлы авызларын құрсәтик; милләт құрсөн, ашаганнарына инансын, икенче мәртәбә та кыямәт¹⁵ алданмасын.

Бәс¹⁶, безнең милләт үлмәгән дә, йоклаган да, һуши гына киткән. Мәзкүр рәвешләр¹⁷

илә һушина китерсөк, дуст кем, дошман кем – миллэт үзе аерыр.

¹ Вакыйгъдә – чынында.

² Бәр тәкъдир – әгәр.

³ Рәхмәтуллаңи галайни – Алла рәхмәте ана булсын.

⁴ Мөсәххәр итү – баш идерү.

⁵ Дәрхаль – кинәт.

⁶ Мәгаммә галәйни – өртелгән, пәрдәләнгән.

⁷ Фикре қасыйрем – қыска фикерем.

⁸ Иттихад вә иттифакъ – берләшү, бергәләп эшләү.

⁹ Һичкемгә хас түгел – аерым кешегә генә билгеләнмәгән.

¹⁰ Галәм – галәмел-әсбабтыр – дөнья – сәбәпләр дөньясы.

¹¹ Мәхаль вә мәмнугъ – мәмкин булмаган һәм тыелган.

¹² Мөхбире садыйк – пәйгамбәр.

¹³ Әһали – халыклар.

¹⁴ Тәрәкъый итте – алга китте.

¹⁵ Та қыямәт – мәңгегә, қыямәткәчә.

¹⁶ Бәс – димәк.

¹⁷ Мәзкүр рәвешләр – шул юллар, чараплар.